

Találunk példát arra, hogy a tíz éves árva lány szolgálatra még alkalmatlannak találtatván pénzért tartásra adatott ki, ami egy esztendőre 30 forintot jelentett, ruházására (2 szoknya, 2 keszkenyő, egy kötény, gyoicsing, öltöző fehér ruha) 26 forint 3 krajcárt fordítottak.

Mind fiúk, mint lányok bekerülhettek az árvák könyvébe annak ellenére, hogy élt édesapjuk. Putz Örzse, aki 1832-ben volt 12 éves, öreg anyja után kapott 3 kapás szőlőt és szőlőbeni hajlékot. 1838. január 1-jén ezt átadták édesapjának avval a kikötéssel: „hogy a mikor Putz Örzse leánya férjhez megy és néki jussára szüksége lenne, minden viszálykodás nélkül neki meg adja; és a már anyai jussból származott nála levő szőleit is által adni köteles lészen.”

Szomorú sorsokba is bele láthatunk, van olyan árva, ki „nem tudatik hol van”, vagy olyan, aki „úgy hallatik Szegeden volna.”

Az 1829-től tíz éven át vezetett árvák könyve rengeteg gazdasági adatot, az életmódra, a szokásokra való utalást tartalmaz. Összehasonlítva a negyed századdal korábbi bajnai számadással érezhetjük a hagyományos paraszti életmód összetartó erejének csökkenését. Ennek pontosabb megrajzolásához természetesen ismernünk kellene a századforduló magyarszölygényi árvák könyvét.

Ortutay András

Pathó Pál úr nyomában – Szőgyénben

A szőgyényi Pathó Pál sírja

(Halász Péter felvétele)

Szőgyén a Kisalföld keleti részén, közel a Garam alsó folyásához, a volt Esztergom vármegye északnyugati részén fekszik. Napjainkban az érsekújvári járáshoz tartozik. A település már a királyság első évtizedeitől kezdve pusztító harcok középpontjába került, gyakran vált jelentősebb ütközetek színterévé. Az egyik legnagyobb csapás 1716-ban érte a falut, amikor tűzvész pusztította el a község felét. A templom kegyszereit sikerült a plébánosnak megmenteni, de az anyakönyvek és a község iratai elpusztultak. Mindezek ellenére, vagy talán éppen ezért, büszkéek az itteniek a dicső múltra s a falu „hirössigejire”.¹ Mai nevét az 1907. február 7-én kelt 131 168/1906. számú belügyminiszteri rendelet állapította meg.

¹ *Nagymajtényi Jenő: Szőgyén, Esztergom, 1943.*

Főleg az idősebb nemzedék napjainkban is tisztelettel emelegeti Tekintetes Pathó Pál nevét. Minthogy az 1848. évi törvények életbeléptetésekor a belügyminiszter elrendelte a nemzetőrség megszervezését, Szőgyénben Pathó Pál alszolgabíró lett a nemzetőrség parancsnoka. Erről a nemes Pathó Pálról, aki előbb a község jegyzője volt, azt tartja a *szőgyéni közvélemény*, hogy Petőfi ismert versében szereplő Pathó Pállal volna azonos. Petőfi valóban járhatott Szőgyénben a pozsonyi diétára utaztatásban. Sőt! A buzgó szőgyéniak a közeli muzslai születésű Pathó Pál és Petőfi között rokoni kapcsolatokat bizonygatnak. A falu kiváló krónikása és történelmének jó ismerője, Spek Ferenc szerint az itteni temetőben 1938. október 28-án eltemetett utolsó Petrovics (Albert) „bizonyíték” az előző feltételezésekre.

Eltérőek viszont a vélemények, hol is lakott valójában Pathó Pál a faluban. Egyesek szerint a Varga-birtokon (később ez a Hecht-birtok néven vált ismertté), mások elbeszélései alapján a későbbi Koxsa-birtokon állhatott a háza. Nevét a szőgyéni temetőben napjainkban is meglévő sírkő őrzi. A bal oldali sírkeresztben alig-alig olvashatóan a következő szöveg található:

*Vargha Örszébetnek
Tettes Pathó Pál úr nejének
Géza, Iza, Ilu, Jóska, Rozina árvái
és tulajdon testvérjei készítették
Béke hamvainak
meghalt 1855. évi augusztus 19-án*

A jobb oldalin szintén alig olvashatóan a következő sorok vannak:

*IHS
Itt nyugszik istenben boldogult
T: Pathó Pál úr
Mehalt April: 28. évi napján
életének 62. évében 1855.*

Jankus Gyula

Miskolci népiskolázás a dualizmusban

Magyarországon Eötvös József bábáskodott az alsó fokú – ahogyan akkor mondták: elemi–népoktatás születésénél. Az író, politikus miniszter élete végén megérhette, hogy nagy álmát törvénybe iktatva lássa. 1868-ban lépett hatályba a 38. törvénycikk, melynek alapján bevezették a 6–12 éves gyermekek kötelező iskoláztatását, az 1–6 osztályos népiskolát.

Az egész országban, így az akkori Borsod megyében is, hatalmas erőfeszítéseket tettek, hogy a törvény szellemében korszerűsítsék az elmaradt oktatási viszonyokat. Nem ment könnyen, 50 év sem volt elegendő a teljes megvalósításhoz. S ha valaki azt gondolná, hogy legalább Miskolcon, ebben az akkor alig 30 ezres városkában nem jelentett gondot az elemi iskolák számának növelése, újabb tanítók beállítása, alaposan téved. Negyven éven át tartó küzdelem árán sikerült csak elérni, hogy minden miskolci gyermeknek legyen helye valamelyik népiskolai intézményben, hogy tanulhasson.

A városban, melyhez nem szabad hozzágondolnunk a később csatolt községeket (Diósgyőr, Hejőcsaba stb.) 1860-ban csak egyházi iskolák működtek; 9 református, 6 katolikus, 4 izraelita, 2 evangélikus iskolában (mindegyikben 1–1 tanterem működött) összesen 21 tanító dolgozott. A törvény szerint 80 gyermek járhatott egy osztályba, így a fenti tanterem 1680 tankötelesnek adhatott férőhelyet. Az volt tehát a kérdés, mennyi 6–12 éves korú gyermek lehetett a városban. Senki sem tudta! Az újságírók hamarabb megéreztek a valóságot, mint a hatóságok. A Borsod Miskolci Értesítőben 1869. szept. 16-án ezeket olvashatjuk: „Hát a mi városunk... mit tett a népnevelés körül? A lefolyt évtizedben négy fényes toronnyal szebb lett városunk [utalás a felépült templomokra], valyha építettett volna ugyanannyi népiskola! Sehol a megyében oly sok gyermek iskolázatlanul nem marad, mint városunkban és mégis mit sem teszünk...”

Igaz lett volna ez? – kérdezzük hitetlenül. Csak 1871-ben készült hivatalos összeírás Miskolcon, mely 1768 iskolába járó tanulóról és 426 iskolába nem járó gyermekről tett említést. Így már könnyen kiszámítható, hogy a 2194 tanköteles számára Miskolcon legalább 27–28 tanterem és ugyanannyi tanító kellett volna! S mint láttuk, 21 volt!

A gondokat csak tetézte, hogy az elemi iskolák főként az akkori belvárosban helyezkedtek el.